

<https://sppl.ui.ac.ir/?lang=en>

Spatial Planning

E-ISSN: 2476-3357

Document Type: Research Paper

Vol. 12, Issue 1, No.44, Sprig 2022, pp. 1- 2

Received: 24/08/2021 Accepted: 24/04/2022

Explaining the Sustainability of the Isfahan Livestock Industry

Asgar Salehi¹ *, Parisa Karbasi²

1- Assistant Professor, Economic, Social and Extension Research Department, Isfahan Agricultural and Natural Resources Research and Education Center, AREEO, Isfahan, Iran
a.salehi47@gmail.com

2- MA, Economic, Social and Extension Research Department, Isfahan Agricultural and Natural Resources Research and Education Center, AREEO, Isfahan, Iran
parisa.karbasi@yahoo.com

Abstract

Determining and implementing development programs, due to the weakness and inefficiency of systematic communication between different sectors of agricultural and livestock production with the capacity of natural resources (water and rangelands), processing industries, financial institutions, and distribution of inputs and livestock products in the country needs special focus and attention in order to identify the capacities, potentials, and interactions affecting the livestock industry. A systematic relationship between different sectors of production and supply in other countries has been established by using the connection of production flows, exports, and import terminals with the cooperation of powerful private sectors. The systematic localization of communication is essential for improving and creating sustainable development in the livestock industry of the province.

Introduction

Following the United Nations' declaration of decades of development in the early 1960s, the issue of development in developing countries has been at the forefront of the agenda of UN agencies and international development institutions. The concept of sustainable development reflects the undeniable fact that ecological considerations can and should be applied to economic activities. These considerations include the idea of creating a rational environment in which the claim of development to advance the quality of all aspects of life is challenged. Initially, several definitions of development were proposed to mean the improvement of social life. Thus, one of the major development challenges of the 1970s was tackling malnutrition and global hunger.

There has not been much study in Iran regarding the structural and institutional factors affecting the sustainable development of the livestock industry. The situation is the same abroad. The studies have been mostly on the factors affecting the sustainable development of other sectors such as tourism, sustainable rural development, and so on. To fill the gap, this study aims to explain the sustainability of the Isfahan livestock industry. The general aim of the present study is to design appropriate and scientific planning for the improvement and development of livestock production in order to increase the productivity of livestock production and related industries in line with the optimal use of existing potentials and capabilities.

*Corresponding Author

Salehi, A., karbasi, P. (2022). Explaining the sustainability of Isfahan livestock industry. *Spatial Planning*, 12 (1), 1 -2.

2476-3357 / © 2022. Published by University of Isfahan

This is an open access article Under the by-nc-nd/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/sppl.2022.130233.1607>

[20.1001.1.22287485.1401.12.1.2.2](https://doi.org/10.22108/sppl.2022.130233.1607)

Materials and Methods

This research is survey research and questionnaires were designed to achieve the research objectives appropriate to the statistical population of the project. In addition, observational interview methods were used to obtain more information. To analyze the data and information, various methods of descriptive and inferential statistical analyses and network analysis of stakeholders using SPSS / PC+ software have been used.

Results and Discussion

Developing a sustainable development plan for the Isfahan livestock industry is a key step toward achieving the goals of livestock sub-sector development. This program with a comprehensive view and a special view of animal husbandry in the province with the headline of general land management policies, while emphasizing the growth of competitive production based on knowledge and productivity in the framework of a resilient economy and constructive interaction with the world, has been developed as the first sustainable development program.

The results of the study indicated appropriate and scientific planning to improve and develop livestock production in order to increase the productivity of livestock, poultry, other poultry and bees based on existing upstream documents, macroeconomic policies of the country, and a comprehensive view of the requirements of sustainable development programs in the livestock industry Provinces. It can be concluded that the capacity of users to successfully adapt to various conditions, including financial resources, participatory networks, knowledge and information, infrastructure and technology, is currently weak

Keywords: Sustainable Development, Animal Husbandry, Effective Factors, Potential, Isfahan Province.

References

- Anonymous (2010). *Basic plan of Isfahan province*. Isfahan: University of Science and Technology Press.
- Anonymous (2014). *Land use planning studies and strategic development document of Isfahan province Agriculture*. Isfahan: University of Isfahan Publication.
- Anonymous (2017). *The plan of compiling the development documents of the cities of Isfahan province with the model of resistance economy–agriculture*. Isfahan: University of Isfahan Publication.
- Consulting Engineers (2001). *Provincial Synthesis Studies of the Comprehensive Agricultural Development Plan of Isfahan Province*. Isfahan: Institute of Agricultural Planning and Economics Research.
- Consulting Engineers (1997). *Comprehensive studies of agricultural revitalization and development and natural resources of Zayandehrud watersheds*. Isfahan: Institute of Agricultural Planning and Economics Research.
- Faghiri, H., Yusop, Z., Othman, M., & Krauss, S. E. 2019. Structural Analysis of Factors Affecting Dairy Cattle Industry Development in Malaysia. *Review of Politics and Public Policy in Emerging Economies*, 1(1), 23-42.
- Isfahan Jihad Agricultural Organization (2014). *Agricultural Statistics of Isfahan Province*. Isfahan. (n.p).
- Ministry of Jihad Agriculture (2016). *Agricultural Statistics of 2016*. (n.p).
- Ministry of Jihad Agriculture (2016). *Investigating the production process of the country's products during 4 decades*. (n.p).
- Mirzaei, Sh., & Nouripour, M. (2014). Analysis of barriers to industrialization of animal husbandry: a case study of Qaleh Ganj city of Kerman province. *Journal of Rural Research*, 5(4), 705-736.
- Radcliffe, M. (1994). *Sustainable development*. Translated by Hussein Nir. Tehran: Ministry of Agriculture, Publications of the Center for Agricultural Studies, Planning and Economics.
- Saei, M., Shakeri, P., Salehi, A., & Rahmani, S. (2021). Factors Affecting the Sustainable Development of Animal Husbandry Industry in Rural Areas of North Kerman Province. *Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development*, 10(3), 97- 112.
- Sajjadpour, M., & Ahmadi Khoy, A. (2011). Conceptual Development and Components of the International Food Security Regime. *Journal of Political Science*, 6(4), 145-175.
- Statistics Center of Iran (2014). *General Agricultural Census of Isfahan Province*. (n.p).

تبیین پایداری صنعت دام‌پروری استان اصفهان

اصغر صالحی*، استادیار بخش تحقیقات اقتصادی، اجتماعی و ترویج کشاورزی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان اصفهان، سازمان تحقیقات

a.salehi47@gmail.com

پریسا کرباسی، کارشناسی ارشد بخش تحقیقات اقتصادی، اجتماعی و ترویج کشاورزی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان اصفهان، سازمان

تحقیقات، آموزش

parisa.karbasi@yahoo.com

چکیده

تعیین و اجرای برنامه‌های توسعه‌ای، به دلیل ضعف و ناکارآمدی ارتباط سیستماتیک بین بخش‌های مختلف تولیدات کشاورزی و دام‌پروری با ظرفیت منابع طبیعی (آب و مراتع)، صنایع فرآوری، نهادهای مالی، توزیع نهاده و محصولات دامی در کشور، نیازمند تمرکز و توجه ویژه برای شناسایی ظرفیت‌ها، پتانسیل‌ها و تعاملات اثرگذار بر صنعت دام‌پروری است. ارتباط سیستماتیک بین بخش‌های مختلف تولید و عرضه در سایر کشورها با بهره‌گیری از اتصال جریان‌های تولید، صادرات و پایانه‌های وارداتی با همکاری بخش‌های خصوصی قدرتمند برقرار شده است. در حال حاضر، در استان بالغ بر ۶/۵ میلیون واحد دامی وجود دارد و یکی از بزرگ‌ترین استان‌های تولیدکننده محصولات دام، طیور و آبزیان است؛ به طوری که در زمینه مرغ گوشتی، مرغ تخم‌گذار و شترمرغ رتبه دوم، شیر خام و ماهیان زیتنی رتبه اول، عسل رتبه سوم و گوشت قرمز رتبه پنجم کشور را به خود اختصاص داده است. در همین راستا، تدوین برنامه توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان اصفهان به منظور شناسایی و بومی‌کردن ارتباطات سیستماتیک برای بهبود و ایجاد توسعه پایدار در صنعت دام‌پروری استان ضروری است.

هدف: هدف کلی این تحقیق، برنامه‌ریزی مناسب و علمی برای بهبود و توسعه تولیدات دامی در راستای افزایش بهره‌وری تولیدات دامی و صنایع مرتبط همسو با استفاده بهینه از پتانسیل‌ها، قابلیت‌ها و ظرفیت‌های موجود است.

روش: این پژوهش از نوع پیمایشی است و برای دستیابی به اهداف پژوهش متناسب با جامعه آماری طرح، پرسشنامه‌هایی طراحی شد. علاوه بر این، برای کسب اطلاعات بیشتر، از روش‌های مصاحبه نیمه‌باز و مشاهده نیز استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات، از روش‌های مختلف تحلیل آماری توصیفی و استنباطی و تحلیل شبکه دست‌اندرکاران به کمک نرم‌افزار SPSS/PC+ استفاده شد.

نتایج: برنامه‌ریزی مناسب و علمی برای بهبود و توسعه تولیدات دامی در راستای افزایش بهره‌وری تولیدات دام، طیور، سایر ماکیان و زنبورعسل براساس اسناد بالادستی موجود، سیاست‌های کلان اقتصاد مقاومتی کشور و جامع‌نگری از الزامات برنامه‌های توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان‌هاست.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، دام‌پروری، عوامل مؤثر، پتانسیل، استان اصفهان

*نویسنده مسئول

صالحی، اصغر، کرباسی، پریسا. (۱۴۰۱). تبیین پایداری صنعت دام‌پروری استان اصفهان. *برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۲ (۱)، ۹۹-۱۲۰.

مقدمه

زیربخش دام‌پروری به‌عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصاد، نقش مهمی در تأمین غذا، ایجاد اشتغال و ارزش افزوده دارد. فعالیت در این بخش از یک‌سو، متأثر از شرایط محیطی و اقلیمی بوده و از سوی دیگر، در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌ها و زیربخش‌ها از قبیل زراعت، منابع طبیعی، صنعت، بازرگانی، حمل‌ونقل و ... است (۹). به همین دلیل دستیابی به اهداف کلان مانند امنیت غذایی، اشتغال پایدار و افزایش تولید در این بخش مستلزم شناخت وضع موجود، امکانات و فعالیت‌ها، تبیین نقاط ضعف و قوت، تهدیدها و فرصت‌ها و سپس تدوین اهداف و استراتژی‌های بلندمدت برای توسعه پایدار در این زیربخش است که این مهم در قالب مطالعات تدوین برنامه توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان اصفهان انجام شده است.

برنامه‌ریزی مناسب و علمی برای بهبود و توسعه تولیدات دامی در راستای افزایش بهره‌وری تولیدات دام، طیور، سایر ماکیان و زنبورعسل براساس اسناد بالادستی موجود، سیاست‌های کلان اقتصاد مقاومتی کشور و جامع‌نگری از الزامات برنامه‌های توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان اصفهان است (۲).

تعیین و اجرای برنامه‌های توسعه‌ای، به دلیل ضعف و ناکارآمدی ارتباط سیستماتیک بین بخش‌های مختلف تولیدات کشاورزی و دام‌پروری با ظرفیت منابع طبیعی (آب و مراتع)، صنایع فرآوری، نهادهای مالی، توزیع نهاده و محصولات دامی در کشور، نیازمند تمرکز و توجه ویژه برای شناسایی ظرفیت‌ها، پتانسیل‌ها و تعاملات اثرگذار بر صنعت دام‌پروری است (۱۰).

ارتباط سیستماتیک بین بخش‌های مختلف تولید و عرضه در سایر کشورها با بهره‌گیری از اتصال جریان‌های تولید، صادرات و پایانه‌های وارداتی با همکاری بخش‌های خصوصی قدرتمند برقرار شده است. در همین راستا، برنامه توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان اصفهان به‌منظور شناسایی و بومی‌کردن ارتباطات سیستماتیک برای بهبود و ایجاد توسعه پایدار در صنعت دام‌پروری کشور ارائه شده است. کلیه موارد پیش‌بینی شده، از سوی دو کارگروه ستادی و استانی با شرح وظایف مشخص، نقش مؤثر بخش‌های خصوصی و دولتی استان و هماهنگی سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان، بخش اقتصاد مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع ستادی، پیگیری، هماهنگی و عملیاتی شد.

مبانی نظری

در پی اعلام دهه‌های توسعه از سوی سازمان ملل متحد از اوایل دهه شصت میلادی، موضوع توسعه در کشورهای در حال توسعه، در صدر مسائل نهادهای ملل متحد و مؤسسه‌های توسعه بین‌المللی قرار گرفت. در ابتدا، تعاریف متعددی از توسعه مطرح و به معنای بهبود زندگی اجتماعی در نظر گرفته شد؛ بنابراین از چالش‌های اساسی توسعه در دهه هفتاد، مقابله با سوءتغذیه و گرسنگی در سطح جهان بود (۷).

مفهوم توسعه پایدار، ناظر بر این واقعیت انکارناپذیر است که ملاحظات مربوط به اکولوژی می‌تواند و باید در فعالیت‌های اقتصادی به کار گرفته شود. این ملاحظات شامل ایده‌های ایجاد محیطی منطقی است که در آن ادعای توسعه برای پیشبرد کیفیت همه جنبه‌های زندگی به چالش کشیده می‌شود (۴).

در خصوص عوامل ساختاری و نهادی مؤثر بر توسعه پایدار صنعت دام‌پروری، مطالعه چندانی در ایران صورت نگرفته است. در خارج از کشور هم وضعیت به همین منوال است. مطالعات انجام شده، بیشتر در خصوص عوامل مؤثر بر توسعه پایدار سایر بخش‌ها از جمله گردشگری، توسعه پایدار روستایی و غیره بوده است. با وجود این، تعدادی از مطالعات تا حدی مرتبط با موضوع مطالعه در ادامه آمده است. از دیدگاه دام‌پروران شهرستان قلعه گنج استان کرمان، موانع سازمانی و ساختاری از مهم‌ترین موانع صنعتی شدن دام‌پروری در منطقه مورد مطالعه شناخته شد. از سوی دیگر، دامداران نیمه‌صنعتی، موانع را بالاتر از دامداران سنتی ارزیابی کردند (۱۱)؛ همچنین در بررسی دیگری، به عوامل مؤثر بر توسعه پایدار صنعت دام‌پروری در مناطق روستایی شمال استان کرمان توجه شده است. نتایج نشان‌دهنده آن است که از نظر کارشناسان، میزان موفقیت اهداف کمی و کیفی برنامه‌های قبلی دام سنگین، بیشترین تأثیر در شاخص تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان صنعت در اسناد بالادستی، میزان موفقیت فرایندهای تأمین نهادها قبل از تولید، بیشترین تأثیر در شاخص موفقیت فرایند و چرخه‌های تأمین نهادها و فروش محصولات دامی، افزایش سطح درآمد حاصل از فعالیت دام‌پروری، بیشترین تأثیر در تعیین شاخص چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای توسعه پایدار صنعت، تسهیلگری سازمان جهاد کشاورزی، مؤثرترین متغیر برای ارتقای ظرفیت فعالیت‌های اقتصادی موجود در صنعت، برنامه‌های مبتنی بر افزایش تولید و بهره‌وری فعالیت‌های موجود، بیشترین تأثیر در برنامه‌های توسعه پایدار صنعت دام‌پروری، تقویت نگرش کارآفرینی بین دستگاه‌های اجرایی، بیشترین تأثیر بر شاخص سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار صنعت دام‌پروری و شناسایی و جذب منابع انسانی مستعد موجود در صنعت دام‌پروری برای اجرای طرح‌ها به لحاظ تأثیر بر شاخص ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی اولویت اول را دارد (۶). در مطالعه دیگر در مالزی، عواملی مانند تخصیص مناسب زمین برای پرورش دام و مزارع، خوراک دام، شرایط آب‌وهوایی، هزینه‌های لجستیکی، قیمت و دسترسی به خوراک دام، نژاد ضعیف گاو، کمبود نیروی کار آموزش دیده و باتجربه، نبود دانش و اطلاعات درباره پرورش دام، سیاست‌های دولت و فضای نامناسب صنعت، از مهم‌ترین عوامل مؤثر در رشد صنعت شیر مالزی شناخته شد (۱۴).

چارچوب تحلیلی پژوهش حاضر یک نظریه تلفیقی است؛ بنابراین متغیرهای موجود در مدل نه از یک نظریه، بلکه از نظریه‌ها و تحقیقات انجام شده مختلفی اخذ شده که بررسی شده‌اند. نظریه پردازی در زمینه توسعه پایدار دام‌پروری، صورتی بسیار پیچیده و متنوع دارد. پیچیدگی در این زمینه در درجه اول به ماهیت پیچیده تولید و فروش و ویژگی‌های بهره‌برداران برمی‌گردد. به عبارتی، یکی از ویژگی‌های مهم بررسی توسعه پایدار دام‌پروری، آمیختگی آن با دو مقوله فضایی و غیر فضایی است. از یک سو، تغییر صنعت دام‌پروری با نیازها، خواسته‌ها، ارزش‌ها و سلیقه‌های مردم سروکار دارد و از سوی دیگر، این تغییرات باید به صورت فضایی تعیین شود. با توجه به پیچیدگی مفهوم فضا و تقسیم آن به فضاهای ادراکی، اجتماعی، اقتصادی و نمادین می‌توان دریافت که بررسی نظریه‌ها و تئوری‌های مرتبط با توسعه پایدار دام‌پروری بسیار پیچیده‌تر از دیگر عرصه‌های مرتبط با کشاورزی است.

نقش تعیین‌کننده شاخص‌های مختلف برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های توسعه پایدار، موضوعی است که صاحب‌نظران مختلف بر آن تأکید کرده‌اند. از جمله این عوامل می‌توان به شاخص‌های زیر اشاره کرد:

- ✓ شاخص‌های تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان در اسناد بالادستی
  - ✓ شاخص‌های مربوط به فرایند و چرخه‌های تأمین نهاده‌ها و فروش محصولات دامی تولیدی
  - ✓ شاخص‌های مربوط به چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای توسعه پایدار صنعت دام‌پروری
  - ✓ شاخص‌های ارتقای ظرفیت فعالیت‌های اقتصادی موجود صنعت دام‌پروری
  - ✓ شاخص‌های اولویت برنامه‌های توسعه پایدار در صنعت دام‌پروری
  - ✓ شاخص‌های سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار صنعت دام‌پروری
  - ✓ شاخص‌های ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های توسعه پایدار
  - ✓ شاخص‌های محورهای تولید دارای اولویت و پیشران‌ها برای تحرک اقتصادی صنعت دام‌پروری هر شهرستان
- نقش تعیین‌کننده شاخص‌های ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های توسعه پایدار موضوعی است که صاحب‌نظران مختلف بر آن تأکید کرده‌اند. از جمله این عوامل می‌توان به روحیه اعتمادپذیری، آموزش و یادگیری، تبادل اطلاعات، نظارت و تسهیلتگری، احساس امنیت، انگیزه سرمایه‌گذاری و چگونگی مالکیت اشاره کرد (۱).

جدول (۱): ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های توسعه پایدار

Table (1): Social and institutional considerations and requirements for the implementation of sustainable development plans and projects

ردیف	شرح	سطح اهمیت	انحراف معیار	اولویت
۱	تقویت روحیه اعتمادپذیری، مسئولیت‌پذیری و تعامل‌پذیری برای اجرای طرح‌ها	۴	۰/۹۳۴۲	۴
۲	آموزش و یادگیری بهره‌برداران برای اجرای طرح‌ها	۴/۱۳	۰/۸۳۲۶	۱
۳	تبادل اطلاعات و تجربیات میان ذی‌نفعان و دستگاه‌های دولتی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌ها	۳/۸۷	۱/۰۰۱۰	۶
۴	نظارت و تسهیلتگری دستگاه‌های دولتی برای اجرای طرح‌ها	۳/۹۶	۰/۹۳۳۵	۵
۵	شناسایی و جذب منابع انسانی مستعد موجود در صنعت دام‌پروری برای اجرای طرح‌ها	۴/۰۴	۰/۸۳۰۴	۲
۶	افزایش قدرت چانه‌زنی بهره‌برداران با کارگزاران دولتی (گفتگو و مذاکره) برای اجرای طرح‌ها	۳/۶۳	۱/۱۳۷۲	۷
۷	اصلاح و وضع قوانین و مقررات حقوقی تسهیلتگر برای اجرای طرح‌ها	۴/۰۲	۱/۰۵۳۰	۳

چگونگی سنجش متغیرها

رای سنجش متغیرهای موردبررسی، ابتدا این متغیرها تعریف عملیاتی (Operational Definition) شد. تعریف عملیاتی عبارت از تبدیل یک مفهوم به امور دیدنی و تعیین معرف‌هایی (Indicators) برای آن است. در مرحله بعد «مقیاس‌سازی» (Scaling) صورت گرفت. منظور از مقیاس‌سازی، تهیه سؤال یا گویه مناسب برای هر یک از معرف‌های مفاهیم و تنظیم آنها در قالب پرسشنامه است که ابزار سنجش محسوب می‌شود. سؤال‌ها و گویه‌های مناسب سنجش متغیرها با بررسی منابع مختلف و بهره‌گیری از تجارب پژوهشی دیگران انتخاب و متناسب با شرایط اجتماعی جامعه موردبررسی اصلاح شد؛ همچنین برای متغیرهایی که ابزار سنجش مناسب به دست آورده نشد،

سؤال‌ها و گویه‌های موردنیاز طراحی شد. در مرحله بعد، این سؤال‌ها و گویه‌ها در قالب یک پرسشنامه مقدماتی تنظیم شد و با انجام پیش‌آزمون و ارزیابی اعتبار و روایی آن، اصلاحات لازم در آن به عمل آمد و در پایان پرسشنامه نهایی تدوین شد.

در این پرسشنامه برخی از متغیرها با استفاده از پرسش‌های مستقیم سنجیده شد. متغیرهایی مانند: فاصله کارگاه تا مراکز استان و شهرستان، سن، میزان تحصیلات، محل سکونت، تجربه شغلی، میزان سرمایه‌گذاری اولیه و سرمایه در گردش.

برای متغیرهای کیفی که سنجش آنها با استفاده از سؤال‌های مستقیم امکان‌پذیر نبود، تعریف عملیاتی و تعیین معرف‌ها و گویه صورت گرفت. متغیرهایی که سنجش آنها با استفاده از معرف و گویه صورت گرفت، به شرح ذیل است: امکانات زیربنایی، رضایت شغلی، کارآفرینی، اعتماد اجتماعی، احساس امنیت و ثبات سیاست‌ها و برنامه‌های دولت. چگونگی شاخص‌سازی برای این متغیرها به شرح ذیل است:

بررسی عوامل مؤثر بر توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان

در این قسمت پژوهش، برای تعیین عوامل مؤثر بر توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان متناسب با جامعه آماری طرح، پرسشنامه‌هایی طراحی شد. علاوه بر این، برای کسب اطلاعات بیشتر، از روش‌های مصاحبه نیمه باز و مشاهده نیز استفاده شد. روایی و اعتبار پرسشنامه از سوی پانل متخصصان و با استفاده از نظرهای کارشناسان متخصص امور دام و پایایی نیز از طریق یک مطالعه راهنما، به وسیله محاسبه ضریب آلفای کرونباخ ارزیابی شد و از آنجا که ضریب آلفا برای شاخص‌های مختلف، بیش از ۰/۸ است؛ بنابراین ابزار پژوهش پایایی لازم را دارد.

جامعه آماری تحقیق در استان اصفهان در برگیرنده سه گروه است. الف) کارشناسان معاونت امور دام سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان، سایر دستگاه‌ها و واحدهای تابعه سازمان جهاد کشاورزی استان مرتبط با دام، طیور و آبیان؛ ب) بخش تحقیقات علوم دامی مرکز تحقیقات کشاورزی؛ ج) نمایندگان تشکل‌های فعال بخش خصوصی. اعضای کارگروه استانی کارشناسان و مدیران محلی به صورت تمام شماری و سایر کارشناسان براساس فرمول شارپ-کوکران از کل کارشناسان موجود در هر شهرستان، انتخاب و براساس اصل تناسب مطالعه شدند.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات از روش‌های مختلف تحلیل آماری توصیفی و استنباطی همچون تحلیل عاملی *pca* (آنالیز فاکتور)، به کمک نرم‌افزار SPSS استفاده شد. در این پژوهش، ابتدا شاخص‌های مؤثر بر توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان، با استفاده از مطالعات انجام و مدل‌های علمی مرتبط با آن شناسایی شد.

بر این اساس، ابعاد اولیه شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش به شرح ذیل ارائه می‌شود:

شاخص‌های تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان در اسناد بالادستی

شاخص‌های مربوط به فرایند و چرخه‌های تأمین نهاده‌ها و فروش محصولات دامی تولیدی

شاخص‌های مربوط به چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای توسعه پایدار صنعت دام‌پروری

شاخص‌های ارتقای ظرفیت فعالیت‌های اقتصادی موجود صنعت دام‌پروری
 شاخص‌های اولویت برنامه‌های توسعه پایدار در صنعت دام‌پروری
 شاخص‌های سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار صنعت دام‌پروری
 شاخص‌های ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌های توسعه پایدار
 شاخص‌های محورهای تولید دارای اولویت و پیشران‌ها برای تحرک اقتصادی صنعت دام‌پروری هر شهرستان

خصوصیات زمینه‌ای کارشناسان

بررسی ویژگی‌های جامعه آماری کارشناسان نشان می‌دهد که پاسخ‌دهندگان اغلب میان‌سال با میانگین ۴۵ سال با انحراف معیار ۷/۶ هستند.

جدول (۲): توزیع پاسخگویان برحسب سن

Table (2): Distribution of respondents by age

سن	فراوانی	درصد
کمتر از ۳۵ سال	۵	۸,۹
از ۳۶ تا ۵۰ سال	۳۵	۶۲,۵
بیش از ۵۰ سال	۱۴	۲۵
نامشخص	۲	۳,۶
جمع	۵۶	۱۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

از نظر تحصیلات ۴۶/۴ درصد پاسخ‌دهندگان دارای مدرک لیسانس بودند و دارندگان مدرک فوق لیسانس و دکترا به ترتیب ۳۲/۱ و ۲۱/۴ درصد در رده‌های بعدی قرار داشتند. میانگین سابقه کار جامعه مورد بررسی حدود ۱۶/۹ سال است.

جدول (۳): توزیع پاسخگویان برحسب سطح تحصیلات

Table (3): Distribution of respondents by level of education

سن	فراوانی	درصد
لیسانس	۲۶	۴۶,۴
فوق لیسانس	۱۸	۳۲,۱
دکترا	۱۲	۲۱,۴
جمع	۵۶	۱۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شاخص‌های تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان در اسناد بالادستی

برای تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان در اسناد بالادستی، اقدام به رتبه‌بندی و سطح‌بندی در سطح شهرستان‌ها شد. چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان در اسناد بالادستی استان در قالب شش شاخص بررسی شده

است. به‌طور کلی، تأثیر شاخص‌های تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان استان در اسناد بالادستی، بسیار حائز اهمیت است. شاخص تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان استان در اسناد بالادستی که با ترکیب ابعاد مذکور محاسبه شده است، بین طیف متوسط تا زیاد را نشان می‌دهد. از بین شاخص‌های مورد بررسی، میزان موفقیت اهداف کمی و کیفی برنامه‌های قبلی (تا برنامه ششم) دام سنگین استان بیشترین تأثیر را در شاخص تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان استان در اسناد بالادستی دارد. براساس جدول (۴) دو دهستان گاو خونی و سیستان در طیف زیاد و بقیه دهستان‌ها در طیف متوسط قرار گرفته است.

جدول (۴): میزان تأثیر شاخص تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای کلان استان در اسناد بالادستی

Table (4): The effect of the index to determine the vision, goals and strategies of the province in the upstream documents

ردیف	شرح	میزان اهمیت	انحراف معیار	اولویت
۱	چشم‌انداز و اهداف کلان صنعت دام‌پروری استان در اسناد بالادستی	۳/۴۶	۰/۹۰۵۲	۲
۲	میزان موفقیت اهداف کمی و کیفی برنامه‌های قبلی (تا برنامه ششم) دام سبک استان	۲/۸۳	۰/۷۹۵۰	۶
۳	میزان موفقیت اهداف کمی و کیفی برنامه‌های قبلی (تا برنامه ششم) دام سنگین استان	۳/۶۵	۰/۸۲۷۸	۱
۴	میزان موفقیت اهداف کمی و کیفی برنامه‌های قبلی (تا برنامه ششم) طیور استان	۳/۴۴	۰/۹۸۴۲	۳
۵	میزان موفقیت اهداف کمی و کیفی برنامه‌های قبلی (تا برنامه ششم) آبزیان استان	۳/۱۳	۰/۸۹۱۲	۵
۶	میزان موفقیت عملکرد دوساله برنامه ششم صنعت دام‌پروری استان	۳/۲۶	۰/۸۵۰۹	۴

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شاخص‌های فرایند و چرخه‌های تأمین نهاده‌ها و فروش محصولات دامی تولیدی

برای تعیین شاخص‌های فرایند و چرخه‌های تأمین نهاده‌ها و فروش محصولات دامی تولیدی اقدام به رتبه‌بندی و سطح‌بندی در سطح شهرستان‌ها شد. شاخص‌های فرایند و چرخه‌های تأمین نهاده‌ها و فروش محصولات دامی تولیدی استان در قالب چهار شاخص بررسی شد. این شاخص که با ترکیب ابعاد مذکور محاسبه شده است، بین طیف کم تا متوسط را نشان می‌دهد.

جدول (۵): میزان تأثیر شاخص‌های فرایند و چرخه‌های تأمین نهاده‌ها و فروش محصولات دامی تولیدی

Table (5): The impact of process indicators and cycles of supply of inputs and sales of livestock products

ردیف	شرح	میزان اهمیت	انحراف معیار	اولویت
۱	فرایندهای تأمین نهاده‌ها قبل از تولید	۲/۲۲	۰/۸۶۱۵	۴
۲	فرایندهای خدمات و تأمین حین تولید	۳/۲۴	۱/۰۳۵۷	۱
۳	فرایندهای جمع‌آوری، فرآوری و عمل‌آوری تولیدات دامی	۳/۰۷	۰/۷۹۰۱	۲
۴	فرایندهای بازاریابی و عرضه محصولات تولیدی به مصرف‌کننده نهایی	۲/۸۲	۱/۰۷۳۱	۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شاخص‌های تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای توسعه پایدار صنعت دام‌پروری

برای تعیین شاخص‌های تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای توسعه پایدار صنعت دام‌پروری اقدام به رتبه‌بندی و سطح‌بندی در سطح شهرستان‌ها شد. شاخص‌های تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای توسعه پایدار صنعت دام‌پروری در قالب دوازده شاخص بررسی شده است. این شاخص که با ترکیب ابعاد مذکور محاسبه شده است، بین طیف متوسط تا زیاد را نشان می‌دهد. جدول (۶) پراکنش این شاخص را بین دهستان‌های دوازده‌گانه نمایش می‌دهد. طبق این جدول دو دهستان گاو خونی و سیستان در طیف زیاد و بقیه دهستان‌ها در طیف متوسط قرار گرفته است.

جدول (۶): میزان تأثیر شاخص‌های تعیین چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای توسعه پایدار

Table (6): The extent of the impact of indicators to determine the vision, goals and strategies for sustainable development

ردیف	شرح	میزان اهمیت	انحراف معیار	اولویت
۱	کاهش آسیب‌پذیری ناشی از بلایای طبیعی از طریق ظرفیت‌سازی و مدیریت منابع آب	۳/۴۵	۰/۹۷۰۸	۳
۲	مدیریت و بهره‌وری پایدار از منابع طبیعی از طریق مراقبت، محافظت و بهره‌برداری مؤثر از منابع	۳/۳۴	۱/۱۳۲۶	۵
۳	توسعه نقش مشارکت مردم و نهادهای محلی در فرایند برنامه‌ریزی توسعه	۳/۲۷	۱/۱۵۱۹	۷
۴	منطقه‌بندی سرزمین برای بهره‌وری متناسب با توان و ظرفیت‌های اکولوژیکی	۳/۱۴	۱/۲۸۵۳	۱۱
۵	افزایش سطح درآمد حاصل از فعالیت دام‌پروری	۳/۵۵	۱/۱۸۹۶	۲
۶	ظرفیت‌سازی قانونی، حقوقی و اداری-اجرایی در پیشبرد اقتصاد دام‌پروری	۳/۲۳	۰/۸۷۳۷	۸
۷	توسعه و بهبود وضعیت کالبدی	۳/۱۴	۰/۷۹۶۱	۱۲
۸	تقویت هم‌پیوندی و تعامل زنجیره تولید	۳/۲۹	۱/۰۰۳۹	۶
۹	بهبود نظام مدیریت و راهبری توسعه پایدار دام‌پروری	۳/۲۳	۱/۰۷۸۶	۹
۱۰	توسعه، تعمق و ترویج نظام خدمات کارشناسی مهندسی	۳/۳۶	۰/۸۴۰۵	۴
۱۱	توسعه سطح دانش و مهارت تولیدکنندگان	۳/۶۴	۱/۱۵۰۹	۱
۱۲	ظرفیت‌سازی و توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر دامدار خرد	۳/۲۰	۱/۲۹۹۲	۱۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شاخص‌های ارتقای ظرفیت فعالیت‌های اقتصادی موجود

برای تعیین شاخص‌های ارتقای ظرفیت فعالیت‌های اقتصادی موجود، اقدام به رتبه‌بندی و سطح‌بندی در سطح شهرستان‌ها شد. شاخص‌های ارتقای ظرفیت فعالیت‌های اقتصادی موجود در قالب هیجده شاخص بررسی شد. این شاخص که با ترکیب ابعاد مذکور محاسبه شده است، طیف زیاد را نشان می‌دهد. جدول (۷) پراکنش این شاخص را بین دهستان‌های دوازده‌گانه نمایش می‌دهد. براساس جدول (۷) دو دهستان گاو خونی و سیستان در طیف زیاد و بقیه دهستان‌ها در طیف متوسط قرار گرفته است.

جدول (۷): میزان تأثیر شاخص‌های ارتقای ظرفیت فعالیت‌های اقتصادی موجود

Table (7): The effect of indicators of capacity building of existing economic activities

اولویت	انحراف معیار	سطح اهمیت	شرح	ردیف
۷	۰/۹۳۳۵	۳/۹۶	ارائه آموزش‌های عمومی	۱
۱۸	۱/۰۰۸۴	۳/۵۴	اتکای بیشتر به منابع مردمی	۲
۱۵	۰/۸۲۴۹	۴/۷۱	آشناکردن صنعت دام‌پروری با قوانین و مقررات	۳
۳	۱/۲۶۱۷	۴/۱۶	حمایت مالی از سوی بانک‌ها و مؤسسات مالی	۴
۱۷	۱/۱۶۶۶	۳/۶۴	استفاده از اعتبارات خرد	۵
۶	۱/۳۳۴۸	۴	آسان‌کردن دریافت اعتبارات	۶
۵	۱/۴۷۶۷	۴/۰۴	پایین آوردن نرخ سودها	۷
۲	۱/۱۰۷۲	۴/۲۹	تضمین خرید محصولات دام‌پروری	۸
۱۰	۰/۹۶۶۳	۳/۸۹	تقویت خدمات فنی و زیرساختی	۹
۱۱	۱/۰۱۰۲	۳/۸۸	استمرار حرکت دولت در تأمین زیرساخت‌ها	۱۰
۸	۱/۱۰۹۶	۳/۹۳	دسترسی به منابع آب	۱۱
۴	۰/۹۷۷۵	۴/۰۹	انتقال تکنولوژی نوین	۱۲
۱۲	۱/۱۰۳۱	۳/۹۳	ثبات در قوانین و مقررات	۱۳
۱	۱/۱۴۲۹	۴/۳۰	جلوگیری از نوس‌های شدید بازار	۱۴
۱۶	۱/۱۹۸۶	۳/۸۱	ممانعت از واردات بی‌رویه محصولات دامی	۱۵
۱۳	۱/۲۸۰۷	۳/۸۲	آسان‌کردن دریافت استعلام‌ها	۱۶
۹	۱/۰۰۶۵	۳/۹۳	تسهیلگری اداره جهاد کشاورزی	۱۷
۱۴	۰/۹۹۹۸	۳/۷۳	تسهیلگری اداره منابع طبیعی	۱۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شاخص‌های اولویت برنامه‌های توسعه پایدار

برای تعیین شاخص‌های اولویت برنامه‌های توسعه پایدار موجود، اقدام به رتبه‌بندی و سطح‌بندی در سطح شهرستان‌ها شد. شاخص‌های اولویت برنامه‌های توسعه پایدار در قالب ده شاخص بررسی شد. این شاخص که با ترکیب ابعاد مذکور محاسبه شده است، در طیف زیاد قرار دارد. جدول (۸) پراکنش این شاخص را بین دهستان‌های دوازده‌گانه نمایش می‌دهد. براساس جدول (۸) دو دهستان گاو خونی و سیستان در طیف زیاد و بقیه دهستان‌ها در طیف متوسط قرار گرفته است.

جدول (۸): میزان تأثیر شاخص‌های اولویت برنامه‌های توسعه پایدار

Table (8): The extent to which the priority indicators of sustainable development programs are effective

اولویت	انحراف معیار	اولویت برنامه‌ها	شرح	ردیف
۹	۱/۰۵۶۲	۳/۳۹	برنامه‌های مبتنی بر تأمین منابع مالی نظیر صندوق‌های محلی	۱
۴	۰/۸۳۰۴	۳/۹۶	برنامه‌های مبتنی بر افزایش تولید و بهره‌وری فعالیت‌های موجود	۲
۲	۰/۸۵۲۸	۴	برنامه‌های مبتنی بر افزایش سطح مهارت‌ها و توانمندی‌های شغلی و حرفه‌ای	۳
۳	۰/۷۶۱۹	۳/۹۶	برنامه‌های مبتنی بر بهره‌برداری از ظرفیت‌های محلی اعم از مواد اولیه، نیروی انسانی و سرمایه	۴
۷	۰/۸۶۱۹	۳/۶۴	برنامه‌های مبتنی بر تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها و کسب‌وکارها	۵
۱۰	۱/۱۳۲۲	۳/۲۵	برنامه‌های مبتنی بر جلب مشارکت شرکت‌های سرمایه‌گذاری‌های خرد محلی	۶
۶	۱/۱۷۶۵	۳/۸۸	برنامه‌های مبتنی بر برندسازی عرضه محصولات و خدمات	۷
۸	۱/۲۹۲۲	۳/۵۵	برنامه‌های مبتنی بر توسعه تشکلهای تعاونی	۸
۱	۱/۱۳۳۰	۴/۱۱	برنامه‌های مبتنی بر توسعه شبکه‌های توزیع و فروش محصولات و خدمات (بازاریابی)	۹
۵	۰/۹۳۵۴	۳/۸۸	برنامه‌های مبتنی بر کارآفرینی و توسعه فرصت‌های شغلی جدید	۱۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شاخص‌های سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار

برای تعیین شاخص‌های سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار صنعت دام‌پروری موجود، اقدام به رتبه‌بندی و سطح‌بندی در سطح شهرستان‌ها شد. شاخص‌های سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار صنعت دام‌پروری، در قالب سیزده شاخص بررسی شد. شاخص سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار که با ترکیب ابعاد مذکور محاسبه شده است، بین طیف متوسط تا زیاد را نشان می‌دهد. جدول (۹) پراکنش این شاخص را بین دهستان‌های دوازده‌گانه نمایش می‌دهد. براساس جدول (۹)، دو دهستان گاو خونی و سیستان در طیف زیاد و بقیه دهستان‌ها در طیف متوسط قرار گرفته است.

جدول (۹): میزان تأثیر شاخص‌های سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار صنعت دام‌پروری

Table (9): The effect of indicators of effective mechanisms in the sustainable development of the livestock industry

اولویت	انحراف معیار	سطح اولویت	شرح	ردیف
۱۰	۱/۲۴۸۴	۳/۵۷	تقویت نگرش کارآفرینی بین دستگاه‌های اجرایی	۱
۱	۰/۸۰۸۸	۴/۲۳	تقویت دانش فنی، توسعه مهارت‌های شغلی، حرفه‌ای و ارتقای فرصت‌های یادگیری	۲
۴	۰/۷۴۸۸	۴/۲۰	وجود خدمات مشاوره‌ای به‌ویژه مشاوره آگاهی از بازار	۳
۶	۰/۸۶۳۲	۴/۰۲	انتشار، ترویج و تبادل اطلاعات و تجربیات اقتصادی (آشنایی با قوانین و مقررات)	۴
۷	۰/۹۵۸۷	۳/۹۱	اجرای به‌موقع تعهدات، برگزاری جلسات حمایتی از ایده‌های کارآفرینی برای اعتمادسازی	۵
۸	۰/۹۴۲۵	۴/۱۲	تمرکز بر رفع موانع اداری و سازمانی اثرگذار بر توسعه پایدار	۶
۲	۱/۰۴۴۳	۴/۲۳	ایجاد سیستمی کارآمد از حمایت‌های مالی و اعتباری	۷
۳	۰/۹۲۸۶	۴/۲۱	تمرکز بر مسائل و مشکلات صنعت دام‌پروری شهرستان اثرگذار بر توسعه پایدار	۸
۱۳	۱/۱۹۵۱	۳/۰۹	فعالیت‌های تبلیغاتی	۹
۱۲	۰/۹۹۶۶	۳/۵۵	وجود و استمرار یک برنامه دقیق و منظم کسب‌وکار از طریق راهبرد سازمانی	۱۰
۹	۱/۱۳۶۰	۳/۷۳	شناسایی توانایی افراد و مکان‌ها و بهینه‌سازی استفاده از آنها برای توسعه پایدار	۱۱
۱۱	۰/۹۹۰۷	۳/۵۲	تقویت احساس مالکیت محلی	۱۲
۵	۱/۱۱۲۹	۴/۱۳	تضمین امنیت سرمایه	۱۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شاخص‌های ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی برای اجرای طرح‌ها

برای تعیین شاخص‌های ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی به منظور اجرای طرح‌ها، اقدام به رتبه‌بندی و سطح‌بندی در سطح شهرستان‌ها شد. شاخص‌های ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی برای اجرای طرح‌ها در قالب هفت شاخص بررسی شد. این شاخص که با ترکیب ابعاد مذکور محاسبه شده است، در طیف زیاد قرار دارد. جدول (۱۰) پراکنش این شاخص را بین دهستان‌های دوازده‌گانه نمایش می‌دهد. براساس جدول (۱۰) دو دهستان گاو خونی و سیستان در طیف زیاد و بقیه دهستان‌ها در طیف متوسط قرار گرفته است.

جدول (۱۰): میزان تأثیر شاخص‌های ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی برای اجرای طرح‌ها

Table (10): The extent of the impact of indicators of social and institutional considerations and requirements for the implementation of projects

ردیف	شرح	سطح اهمیت	انحراف معیار	اولویت
۱	تقویت روحیه اعتمادپذیری، مسئولیت‌پذیری و تعامل‌پذیری برای اجرای طرح‌ها	۴	۰/۹۳۴۲	۴
۲	آموزش و یادگیری بهره‌برداران برای اجرای طرح‌ها	۴/۱۳	۰/۸۳۲۶	۱
۳	تبادل اطلاعات و تجربیات میان ذی‌نفعان و دستگاه‌های دولتی برای اجرای طرح‌ها و پروژه‌ها	۳/۸۷	۱/۰۰۱۰	۶
۴	نظارت و تسهیلگری دستگاه‌های دولتی برای اجرای طرح‌ها	۳/۹۶	۰/۹۳۳۵	۵
۵	شناسایی و جذب منابع انسانی مستعد موجود در صنعت دامپروری برای اجرای طرح‌ها	۴/۰۴	۰/۸۳۰۴	۲
۶	افزایش قدرت چانه‌زنی بهره‌برداران با کارگزاران دولتی (گفتگو و مذاکره) برای اجرای طرح‌ها	۳/۶۳	۱/۱۳۷۲	۷
۷	اصلاح و وضع قوانین و مقررات حقوقی تسهیلگر برای اجرای طرح‌ها	۴/۰۲	۱/۰۵۳۰	۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تحلیل نهایی عوامل مؤثر بر توسعه پایداری صنعت دامپروری استان

در این مرحله نمره و امتیاز عوامل براساس نمره هر یک از آنها محاسبه شده است که به صورت میانگین در روش تاپسیس و تحلیل میانگین دریافت کرده‌اند. در جدول (۱۱) اعداد ستون‌های ابعاد هفت‌گانه با استفاده از میانگین رتبه‌ای فریدمن برای هر گویه اهمیت آن استخراج شده است. اعداد ردیف آخر در کل درجه اهمیت عامل را نشان می‌دهد. (جدول ۱۱).

جدول (۱۱): عوامل مؤثر بر توسعه پایدار صنعت دامپروری استان از دیدگاه کارشناسان

Table (11): Factors affecting the sustainable development of the livestock industry in the province from the perspective of experts

ابعاد	عوامل	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه ای فریدمن	درجه اهمیت عامل در گروه	درجه اهمیت عامل در کل	ابعاد	عوامل	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه ای فریدمن	درجه اهمیت عامل در گروه	درجه اهمیت عامل در کل
اصناف و راهبردهای کلان در استان: بلا مستقیم	Q1۰۱	۳/۴۶۰۰	۰/۹۳۰۴۴	۳۱/۴۳	۳	۴۹	اولویت‌بندی راهبردهای توسعه پایدار	Q1۰۱	۳/۴۶۰۰	۰/۹۳۰۴۴	۳۱/۴۳	۳	۴۹
	Q1۰۲	۲/۸۰۰۰	۰/۸۷۲۲۵	۲۱/۰۷	۶	۶۸		Q1۰۲	۲/۸۰۰۰	۰/۸۷۲۲۵	۲۱/۰۷	۶	۶۸
	Q1۰۳	۳/۶۶۰۰	۰/۸۴۷۸۱	۳۵/۶۹	۱	۳۶		Q1۰۳	۳/۶۶۰۰	۰/۸۴۷۸۱	۳۵/۶۹	۱	۳۶
	Q1۰۴	۳/۴۶۰۰	۰/۹۹۴۰۶	۳۲/۲۵	۲	۴۷		Q1۰۴	۳/۴۶۰۰	۰/۹۹۴۰۶	۳۲/۲۵	۲	۴۷
	Q1۰۵	۳/۲۰۰۰	۰/۹۳۸۲	۲۶/۶۷	۵	۵۹		Q1۰۵	۳/۲۰۰۰	۰/۹۳۸۲	۲۶/۶۷	۵	۵۹
	Q1۰۶	۳/۳۰۰۰	۰/۹۰۹۱۴	۲۹/۴۶	۴	۵۲		Q1۰۶	۳/۳۰۰۰	۰/۹۰۹۱۴	۲۹/۴۶	۴	۵۲
چشم انداز اهداف و راهبردهای توسعه پایدار	Q1۲۱	۳/۲۸۰۰	۰/۸۱۱۵۶	۲۸/۱۲	۳	۵۳	سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار	Q1۲۱	۳/۲۸۰۰	۰/۸۱۱۵۶	۲۸/۱۲	۳	۵۳
	Q1۲۲	۳/۲۰۰۰	۰/۸۰۸۷۹۷	۲۷/۷۱	۴	۵۴		Q1۲۲	۳/۲۰۰۰	۰/۸۰۸۷۹۷	۲۷/۷۱	۴	۵۴
	Q1۲۳	۳/۰۸۰۰	۰/۱۰۳۶۱	۲۵/۵۰	۹	۶۳		Q1۲۳	۳/۰۸۰۰	۰/۱۰۳۶۱	۲۵/۵۰	۹	۶۳
	Q1۲۴	۳/۱۴۰۰	۰/۱۲۲۹۰۷	۲۶/۰۵	۸	۶۱		Q1۲۴	۳/۱۴۰۰	۰/۱۲۲۹۰۷	۲۶/۰۵	۸	۶۱
	Q1۲۵	۳/۴۲۰۰	۰/۱۲۶۴۹	۳۱/۸۵	۲	۴۸		Q1۲۵	۳/۴۲۰۰	۰/۱۲۶۴۹	۳۱/۸۵	۲	۴۸
	Q1۲۶	۳/۱۴۰۰	۰/۸۰۸۳۷	۲۵/۴۹	۱۰	۶۴		Q1۲۶	۳/۱۴۰۰	۰/۸۰۸۳۷	۲۵/۴۹	۱۰	۶۴
	Q1۲۷	۳/۰۸۰۰	۰/۷۵۱۶۰	۲۴/۴۷	۱۲	۶۶		Q1۲۷	۳/۰۸۰۰	۰/۷۵۱۶۰	۲۴/۴۷	۱۲	۶۶
	Q1۲۸	۳/۱۸۰۰	۰/۱۰۰۳۸۷	۲۷/۶۱	۵	۵۶		Q1۲۸	۳/۱۸۰۰	۰/۱۰۰۳۸۷	۲۷/۶۱	۵	۵۶
	Q1۲۹	۳/۱۶۰۰	۰/۱۰۷۵۹۰	۲۷/۳۶	۶	۵۷		Q1۲۹	۳/۱۶۰۰	۰/۱۰۷۵۹۰	۲۷/۳۶	۶	۵۷
	Q1۲۱۰	۳/۲۶۰۰	۰/۷۷۷۴۹	۲۶/۸۰	۷	۵۸		Q1۲۱۰	۳/۲۶۰۰	۰/۷۷۷۴۹	۲۶/۸۰	۷	۵۸
	Q1۲۱۱	۳/۵۰۰۰	۰/۱۲۹۳۸	۳۲/۷۴	۱	۴۵		Q1۲۱۱	۳/۵۰۰۰	۰/۱۲۹۳۸	۳۲/۷۴	۱	۴۵
	Q1۲۱۲	۲/۹۸۰۰	۰/۲۰۳۵۷	۲۵/۱۰	۱۱	۶۵		Q1۲۱۲	۲/۹۸۰۰	۰/۲۰۳۵۷	۲۵/۱۰	۱۱	۶۵
ارتقاء ظرفیت‌های اقتصادی	Q1۳۱	۳/۹۴۰۰	۰/۹۷۷۵۰	۴۰/۹۳	۱۱	۲۴	ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی	Q1۳۱	۳/۹۴۰۰	۰/۹۷۷۵۰	۴۰/۹۳	۱۱	۲۴
	Q1۳۲	۳/۵۸۰۰	۰/۸۸۲۷۱	۳۴/۱۳	۱۸	۴۱		Q1۳۲	۳/۵۸۰۰	۰/۸۸۲۷۱	۳۴/۱۳	۱۸	۴۱
	Q1۳۳	۳/۶۶۰۰	۰/۸۲۳۳۸	۳۵/۰۲	۱۶	۳۹		Q1۳۳	۳/۶۶۰۰	۰/۸۲۳۳۸	۳۵/۰۲	۱۶	۳۹
	Q1۳۴	۴/۰۸۰۰	۰/۱۰۳۰۶۸۱	۴۵/۱۶	۳	۶		Q1۳۴	۴/۰۸۰۰	۰/۱۰۳۰۶۸۱	۴۵/۱۶	۳	۶
	Q1۳۵	۳/۶۲۰۰	۰/۱۱۹۳۵	۳۶/۰۴	۱۵	۳۵		Q1۳۵	۳/۶۲۰۰	۰/۱۱۹۳۵	۳۶/۰۴	۱۵	۳۵
	Q1۳۶	۳/۹۲۰۰	۰/۱۰۳۶۷۵	۴۲/۱۳	۷	۱۷		Q1۳۶	۳/۹۲۰۰	۰/۱۰۳۶۷۵	۴۲/۱۳	۷	۱۷
	Q1۳۷	۳/۹۸۰۰	۰/۱۵۰۴۶۶	۴۳/۹۵	۴	۹		Q1۳۷	۳/۹۸۰۰	۰/۱۵۰۴۶۶	۴۳/۹۵	۴	۹
	Q1۳۸	۴/۲۰۰۰	۰/۱۱۴۲۸۶	۴۷/۰۲	۲	۴		Q1۳۸	۴/۲۰۰۰	۰/۱۱۴۲۸۶	۴۷/۰۲	۲	۴
	Q1۳۹	۳/۸۲۰۰	۰/۹۸۳۳۳	۳۸/۱۰	۱۴	۳۲		Q1۳۹	۳/۸۲۰۰	۰/۹۸۳۳۳	۳۸/۱۰	۱۴	۳۲
	Q1۳۱۰	۳/۹۴۰۰	۰/۹۷۷۵۰	۴۱/۲۹	۹	۲۰		Q1۳۱۰	۳/۹۴۰۰	۰/۹۷۷۵۰	۴۱/۲۹	۹	۲۰
	Q1۳۱۱	۳/۸۶۰۰	۰/۱۱۲۵۰۴	۳۹/۷۹	۱۲	۲۷		Q1۳۱۱	۳/۸۶۰۰	۰/۱۱۲۵۰۴	۳۹/۷۹	۱۲	۲۷
	Q1۳۱۲	۴/۱۰۰۰	۰/۹۹۴۸۸	۴۳/۸۸	۵	۱۰		Q1۳۱۲	۴/۱۰۰۰	۰/۹۹۴۸۸	۴۳/۸۸	۵	۱۰
تأمین نهاده‌ها و فرآورشی محصولات دامی	Q1۳۱۳	۴/۰۰۰۰	۰/۹۶۸۹۰	۴۲/۲۰	۶	۱۶	تأمین نهاده‌ها و فرآورشی محصولات دامی	Q1۳۱۳	۴/۰۰۰۰	۰/۹۶۸۹۰	۴۲/۲۰	۶	۱۶
	Q1۳۱۴	۴/۳۲۰۰	۰/۱۵۰۰۶۹	۴۹/۵۹	۱	۱		Q1۳۱۴	۴/۳۲۰۰	۰/۱۵۰۰۶۹	۴۹/۵۹	۱	۱
	Q1۳۱۵	۳/۸۶۰۰	۰/۱۲۲۹۰۷	۴۰/۹۷	۱۰	۲۳		Q1۳۱۵	۳/۸۶۰۰	۰/۱۲۲۹۰۷	۴۰/۹۷	۱۰	۲۳
	Q1۳۱۶	۳/۹۴۰۰	۰/۱۱۸۵۱۱	۴۱/۴۷	۸	۱۸		Q1۳۱۶	۳/۹۴۰۰	۰/۱۱۸۵۱۱	۴۱/۴۷	۸	۱۸
	Q1۳۱۷	۳/۹۰۰۰	۰/۹۹۴۸۸	۳۹/۲۶	۱۳	۲۹		Q1۳۱۷	۳/۹۰۰۰	۰/۹۹۴۸۸	۳۹/۲۶	۱۳	۲۹
	Q1۳۱۸	۳/۶۴۰۰	۰/۹۸۴۷۸	۳۴/۴۹	۱۷	۴۰		Q1۳۱۸	۳/۶۴۰۰	۰/۹۸۴۷۸	۳۴/۴۹	۱۷	۴۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول (۱۲): رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه پایدار صنعت دامپروری استان

Table (12): Ranking of factors affecting the sustainable development of the livestock industry in the province

نام شهرستان	اسناد بالادستی	فرایند تأمین نهاده و فروش	چشم‌انداز و راهبردها	ارتقای ظرفیت فعالیت	برنامه‌های توسعه پایدار	سازوکارها	ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی
آران و بیدگل	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
اردستان	۳	۳	۳	۳	۳	۴	۴
اصفهان	۴	۳	۴	۵	۴	۵	۵
برخوار	۴	۳	۳	۵	۴	۵	۵
بویین	۵	۴	۳	۴	۴	۴	۴
تیران و کرون	۳	۴	۳	۳	۳	۳	۳
چادگان	۴	۳	۴	۵	۴	۴	۴
خمینی شهر	۲	۱	۴	۵	۵	۴	۳
خوانسار	۴	۴	۳	۳	۴	۴	۳
خور و بیابانک	۳	۳	۳	۴	۴	۴	۴
دهاقان	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
سمیرم	۴	۳	۴	۴	۴	۴	۴
شاهین شهر	۳	۳	۴	۴	۴	۴	۴
شهرضا	۳	۱	۲	۴	۴	۴	۴
فریدن	۵	۴	۳	۴	۴	۴	۴
فریدون شهر	۵	۴	۳	۴	۴	۴	۴
فلاورجان	۴	۳	۳	۳	۴	۴	۴
کاشان	۳	۲	۳	۴	۳	۳	۴
گلپایگان	۴	۳	۴	۴	۴	۴	۴
لنجان	۴	۳	۳	۴	۴	۴	۴
مبارکه	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
نایین	۳	۲	۳	۴	۳	۳	۴
نجف‌آباد	۳	۴	۳	۴	۴	۴	۴
نطنز	۳	۲	۴	۵	۴	۵	۵

مأخذ: یافته‌های تحقیق

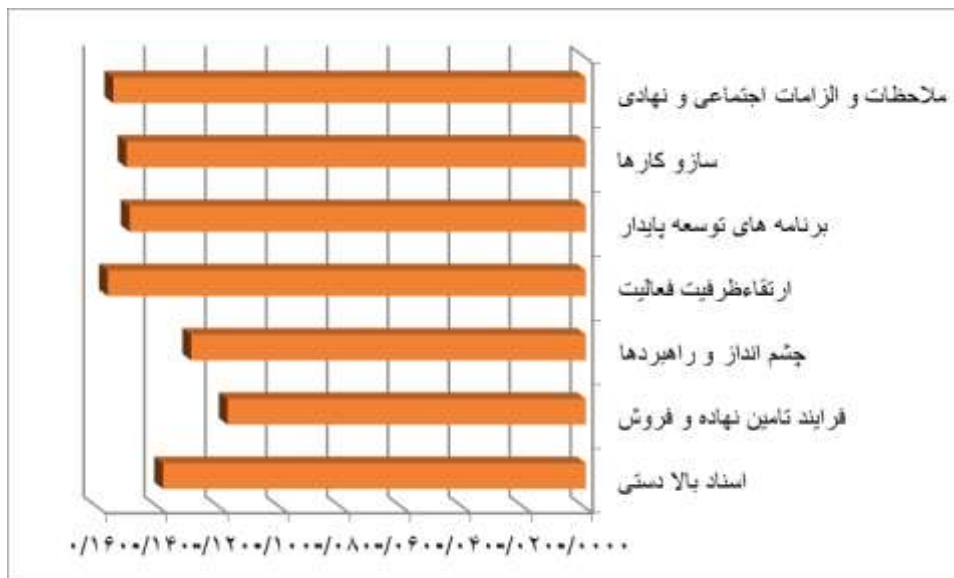
جدول (۱۳): رتبه‌بندی براساس تقسیم هر شاخص بر مجموع شاخص‌ها

Table (13): Ranking based on dividing each index by the sum of the indices

نام شهرستان	اسناد بالادستی	فرایند تأمین نهاده و فروش	چشم‌انداز و راهبردها	ارتقای ظرفیت فعالیت	برنامه‌های توسعه پایدار	سازوکارها	ملاحظات و الزامات اجتماعی و نهادی
آران و بیدگل	۰/۱۴۵۳۳	۰/۱۲۱۱۱	۰/۱۴۵۳۳	۰/۱۴۵۳۳	۰/۱۴۵۳۳	۰/۱۴۵۳۳	۰/۱۵۲۲۵
اردستان	۰/۱۲۹۷۹	۰/۱۱۰۹۸	۰/۱۴۲۷۷	۰/۱۴۹۵۰	۰/۱۳۹۳۱	۰/۱۶۶۹۷	۰/۱۶۰۶۹
اصفهان	۰/۱۲۴۸۰	۰/۱۱۰۱۷	۰/۱۲۴۳۳	۰/۱۶۶۹۵	۰/۱۴۶۹۰	۰/۱۶۱۲۷	۰/۱۶۵۵۹
برخوار	۰/۱۲۷۹۴	۰/۱۱۲۹۴	۰/۱۰۸۸۲	۰/۱۷۲۵۴	۰/۱۳۷۶۴	۰/۱۷۳۷۵	۰/۱۶۶۳۸
بویین	۰/۱۶۲۳۷	۰/۱۳۵۳۱	۰/۱۱۷۲۷	۰/۱۵۲۳۵	۰/۱۵۵۱۵	۰/۱۳۳۲۳	۰/۱۴۴۳۳
تیران و کرون	۰/۱۵۵۶۱	۰/۱۷۰۵۶	۰/۱۱۵۵۷	۰/۱۳۹۱۹	۰/۱۵۲۱۱	۰/۱۲۸۴۸	۰/۱۳۸۴۸
چادگان	۰/۱۴۳۳۹	۰/۱۰۵۱۰	۰/۱۳۷۹۵	۰/۱۶۷۳۶	۰/۱۵۴۶۲	۰/۱۳۸۲۵	۰/۱۵۳۳۲
خمینی‌شهر	۰/۰۶۶۶۶	۰/۰۵۵۵۵	۰/۱۷۴۰۶	۰/۱۹۹۹۸	۰/۱۹۹۹۸	۰/۱۶۴۰۹	۰/۱۳۹۶۷
خوانسار	۰/۱۴۷۰۲	۰/۱۷۳۸۲	۰/۱۱۴۹۲	۰/۱۲۸۸۳	۰/۱۵۸۱۸	۰/۱۴۹۷۵	۰/۱۲۷۴۷
خور و بیابانک	۰/۱۲۲۴۸	۰/۱۱۹۳۴	۰/۱۳۶۰۹	۰/۱۴۷۴۳	۰/۱۴۶۹۸	۰/۱۶۴۳۸	۰/۱۶۳۳۱
دهاقان	۰/۱۴۸۰۹	۰/۱۳۱۷۱	۰/۱۴۲۳۹	۰/۱۵۲۲۸	۰/۱۴۱۶۸	۰/۱۴۳۵۰	۰/۱۴۰۳۶
سمیرم	۰/۱۴۱۶۰	۰/۱۲۱۸۱	۰/۱۳۰۹۴	۰/۱۵۳۲۷	۰/۱۴۸۰۰	۰/۱۵۰۳۸	۰/۱۵۴۰۰
شاهین‌شهر	۰/۱۰۸۰۹	۰/۱۰۶۱۶	۰/۱۶۰۸۵	۰/۱۶۷۲۹	۰/۱۴۲۸۴	۰/۱۶۰۳۶	۰/۱۵۴۴۲
شهرضا	۰/۱۲۵۴۹	۰/۰۵۶۰۲	۰/۰۹۳۳۷	۰/۱۸۶۷۴	۰/۱۸۳۷۶	۰/۱۶۸۹۳	۰/۱۸۵۶۸
فریدن	۰/۱۶۲۳۷	۰/۱۳۵۳۱	۰/۱۱۷۲۷	۰/۱۵۲۳۵	۰/۱۵۵۱۵	۰/۱۳۳۲۳	۰/۱۴۴۳۳
فریدون‌شهر	۰/۱۶۲۳۷	۰/۱۳۵۳۱	۰/۱۱۷۲۷	۰/۱۵۲۳۵	۰/۱۵۵۱۵	۰/۱۳۳۲۳	۰/۱۴۴۳۳
فلاورجان	۰/۱۵۳۱۸	۰/۱۲۷۶۵	۰/۱۰۹۹۲	۰/۱۴۴۲۰	۰/۱۵۳۱۸	۰/۱۵۳۸۳	۰/۱۵۸۰۴
کاشان	۰/۱۴۶۵۲	۰/۰۸۶۸۳	۰/۱۳۰۲۴	۰/۱۷۳۶۵	۰/۱۳۰۲۴	۰/۱۴۰۲۶	۰/۱۹۲۲۶
گلپایگان	۰/۱۵۷۱۶	۰/۱۲۴۳۵	۰/۱۳۵۷۳	۰/۱۴۷۶۶	۰/۱۳۶۰۳	۰/۱۵۰۷۶	۰/۱۴۸۳۰
لنجان	۰/۱۵۹۹۴	۰/۱۲۵۹۱	۰/۱۲۴۵۴	۰/۱۴۱۹۳	۰/۱۴۵۶۲	۰/۱۵۴۲۶	۰/۱۴۷۸۱
مبارکه	۰/۱۵۳۸۲	۰/۱۲۹۴۶	۰/۱۴۳۶۶	۰/۱۵۳۵۱	۰/۱۳۸۱۶	۰/۱۴۲۰۲	۰/۱۳۹۳۸
نابین	۰/۱۴۷۰۰	۰/۱۰۲۹۰	۰/۱۳۷۲۰	۰/۱۶۰۰۷	۰/۱۳۷۲۰	۰/۱۴۲۴۸	۰/۱۷۳۱۴
نجنف‌آباد	۰/۱۳۸۸۱	۰/۱۴۳۴۶	۰/۱۱۴۰۶	۰/۱۴۳۹۳	۰/۱۵۲۸۷	۰/۱۵۰۰۷	۰/۱۵۶۸۱
نطنز	۰/۱۰۶۰۵	۰/۰۸۵۲۲	۰/۱۳۸۸۸	۰/۱۷۲۵۵	۰/۱۴۳۹۳	۰/۱۷۴۸۱	۰/۱۷۸۵۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

شکل (۱): رتبه بندی عوامل و شاخص‌ها با استفاده از تکنیک تاپسیس

Figure (1): Ranking of factors and indicators using TOPSIS technique

بحث:

تدوین برنامه توسعه پایدار صنعت دامپروری استان اصفهان، گامی اساسی در راه تحقق اهداف توسعه زیربخش دام محسوب می‌شود. این برنامه با دیدگاه جامع‌نگر و نگاه ویژه به دامپروری استان با سرلوحه قراردادن سیاست‌های کلی آمایش سرزمین، ضمن تأکید بر رشد تولید رقابتی مبتنی بر دانش و بهره‌وری در چارچوب اقتصاد مقاومتی و تعامل سازنده با جهان، به‌عنوان اولین برنامه توسعه پایدار صنعت دامپروری تدوین شده است.

زیربخش دامپروری به‌عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصاد، نقش مهمی در تأمین غذا، ایجاد اشتغال و ارزش افزوده دارد. فعالیت در این بخش از یک‌سو، متأثر از شرایط محیطی و اقلیمی بوده و از سوی دیگر، در ارتباط تنگاتنگ با سایر بخش‌ها و زیربخش‌ها از قبیل زراعت، منابع طبیعی، صنعت، بازرگانی، حمل‌ونقل و ... است (۲). به همین دلیل دستیابی به اهداف کلان مانند امنیت غذایی، اشتغال پایدار و افزایش تولید در این بخش مستلزم شناخت وضع موجود، امکانات و فعالیت‌ها، تبیین نقاط ضعف و قوت، تهدیدها، فرصت‌ها و سپس تدوین اهداف و استراتژی‌های بلندمدت برای توسعه پایدار در این زیربخش است که این مهم در قالب مطالعات تدوین برنامه توسعه پایدار صنعت دامپروری استان اصفهان انجام شده است.

در فرایند تدوین برنامه توسعه پایدار صنعت دامپروری استان اصفهان، پس از تبیین و اولویت‌بندی مسائل اساسی فراروی توسعه زیربخش دام، گام‌های مشخص و نظام‌مند برای حل مسائل استان ارائه شده است. این برنامه با تأکید بر ضرورت حفظ ارتباط متقابل بین چشم‌انداز ارائه‌شده در هر بخش با اصلی‌ترین قابلیت‌های توسعه، عمده‌ترین تنگناها و محدودیت‌های توسعه و با لحاظ مسائل اساسی، هدف‌ها و راهبردها مشخص شد.

برنامه‌ریزی مناسب و علمی برای بهبود و توسعه تولیدات دامی در راستای افزایش بهره‌وری تولیدات دام، طیور،

سایر ماکیان و زنبورعسل براساس اسناد بالادستی موجود، سیاست‌های کلان اقتصاد مقاومتی کشور و جامع‌نگری از الزامات برنامه‌های توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان اصفهان است.

تعیین و اجرای برنامه‌های توسعه‌ای، به دلیل ضعف و ناکارآمدی ارتباط سیستماتیک بین بخش‌های مختلف تولیدات کشاورزی و دام‌پروری با ظرفیت منابع طبیعی (آب و مراتع)، صنایع فرآوری، نهادهای مالی، توزیع نهاده و محصولات دامی در کشور، نیازمند تمرکز و توجه ویژه برای شناسایی ظرفیت‌ها، پتانسیل‌ها و تعاملات اثرگذار بر صنعت دام‌پروری است.

در فرایند این پژوهش، منابع بسیاری استفاده شده است که میان آنها متون و منابع متعددی وجود داشته است که به لحاظ موضوعی اختصاص به تحقیقات اقتصادی و اجتماعی ندارد و به لحاظ مکانی، درباره محیطی فراتر از استان بحث کرده است. این منابع به تبع در محل خود استفاده و به‌عنوان مرجع در جایگاه خود به آن اشاره شده است؛ ولی در حیطه این بحث قرار نگرفته است که تمرکز بر منابع تحقیقات دام‌پروری در استان اصفهان دارد. مروری بر پیشینه و سوابق تحقیقاتی مرتبط با موضوع، به‌ویژه در قالب طرح‌های تحقیقاتی و علمی پژوهشی نشان‌دهنده ناچیزبودن فعالیت‌های انجام‌شده در این زمینه است. اغلب تحقیقات علمی انجام‌شده در زمینه دام‌پروری استان مؤثر بر توسعه پایدار در قالب طرح‌های مطالعاتی است که یک مبحث آن مرتبط با دام‌پروری ارائه شده و کمتر به‌صورت مجزا و مشخص سنجه‌ها و شاخص‌های توسعه پایدار بررسی شده است.

برای شناخت بیشتر و امکان دسترسی راحت‌تر به اطلاعات لازم، مجموع منابع داده‌ها و نتایج پژوهش‌ها به چند گروه عمده تقسیم شد. هر گروه از اطلاعات، ویژگی و اهمیت خاص خود را داشت و هرکدام به‌نوعی در شکل‌گیری و بهبود پژوهش حاضر نقش ایفا کرد؛ اما به هر حال، تفاوت‌ها و کارکردهای منحصربه‌خود را داشت و به‌تبع کاربرد هر دسته‌ای از آمار و اطلاعات برای مطالعه‌ای خاص یا در بخشی خاص، بیشتر و مفیدتر بود. گروهی از این اطلاعات، به‌عنوان منابع اولیه بخش عمده و بلامنابع داده‌هایی استفاده شده است که شامل گزارش‌ها، نتایج سرشماری‌ها و آمارگیری‌های منظم و غیرمنظم بوده است. گروه دوم، نتایج مطالعات طرح‌های موردی منتشر بود که این مطالعات بیشتر برای شناسایی پیشینه پژوهش و گرفتن الگو استفاده شد. گروه سوم، اطلس‌ها و منابع جمع‌آوری نقشه بود که در قسمتی از یافته‌های پژوهش استفاده شد. دسته چهارم و بسیار حائز اهمیت، مطالعات میدانی و تکمیل پرسشنامه‌های نمونه‌ای از کارشناسان خبره در منطقه بود که در تحلیل‌ها و به عبارتی در تمامی قسمت‌های پژوهش استفاده شد.

در این پژوهش سعی شده است حتی‌الامکان انواع منابع فوق برحسب نیاز استفاده شود؛ اما مبنای آمار و داده‌هایی که تجزیه و تحلیل شده، همواره منابع اولیه آماری منتشرشده به‌ویژه نشریات مکتوب نتایج سرشماری‌های کشاورزی و پس از آن منابع و داده‌هایی بوده که به‌طور مستقیم از مراکز و سازمان‌های مربوطه به‌خصوص معاونت بهبود تولیدات دامی سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان گرفته شده است. باید اشاره کرد که در داده‌ها و منابع در دسترس، به‌ویژه منابعی که در فایل‌های کامپیوتری به وفور در دسترس است، نواقص و کاستی‌های بسیاری وجود داشته و این در مواردی موجب شده است محقق برای متغیرهایی، واحد داده‌های چندین منبع متفاوت را بررسی و واکاوی کند.

منابعی که گاهی دسترسی به تمام آنها پروسه‌ای طولانی داشته است. با وجود این، گاهی برای اطمینان از صحت داده‌ها یا تکمیل آنها به عملیات و مصاحبه با کارشناسان خبره نیز مبادرت شده است.

استان اصفهان با وسعتی بالغ بر ۱۰/۷ میلیون هکتار یکی از استان‌های مرکزی و دارای اقلیم خشک و نیمه‌خشک است. چشم‌انداز توسعه پایدار صنعت دامپروری استان اصفهان در راستای تحقق سیاست کلان کشور خواهد بود. به عبارتی دستیابی به دامپروری پایدار که با استفاده بهینه از منابع طبیعی همراه با سامان‌دهی بهره‌برداران زیربخش، نقشی حیاتی در ایجاد عدالت اجتماعی و تأمین امنیت غذایی و زیستی جامعه داشته است و سهم چشمگیری در توسعه پایدار استان خواهد داشت. دامداری و دامپروری یکی از پررونق‌ترین فعالیت‌های بخش کشاورزی استان است. خانواده‌های کشاورزی و زمین‌داران روستایی در بیشتر نقاط در جوار فعالیت‌های کشاورزی، دام پرورش و نگاهداری می‌کنند. افزون بر این، منبع تأمین معیشت خانواده‌های عشایری که اغلب بی‌زمین هستند، از دامداری است. در سال‌های اخیر به لحاظ افزایش جمعیت در کل کشور، نیاز به تأمین پروتئین فزونی گرفته و دامپروری در بیشتر نقاط و به‌خصوص در جوار شهرهای بزرگ و اغلب با بهره‌گیری از متخصصان علوم دامی گسترش پیدا کرده است.

جدول (۱۴): میزان تولید فرآورده‌های پروتئینی در استان براساس میزان تولید و رتبه در کشور هزار تن

Table (14): The amount of production of protein products in the province based on the amount of production and rank in the country is one thousand tons

سال	گوشت قرمز		شیر		گوشت مرغ		تخم مرغ		عسل	
	رتبه	میزان تولید	رتبه	میزان تولید	رتبه	میزان تولید	رتبه	میزان تولید	رتبه	میزان تولید
۱۳۷۸	۵	۳۹/۶	۲	۷۵	۲	۳۰	۵	۲/۳۲	۴	
۱۳۷۹	۸	۳۶/۲۳۳	۴	۸۱/۵۳۱	۲	۴۱/۵۶۵	۴	۳/۲۴۵	۳	
۱۳۸۰	۷	۳۷/۳۲	۴	۸۹/۸۸	۱	۴۱/۶۵	۴	۳/۹۶	۱	
۱۳۸۱	۷	۳۶/۱۲	۴	*	*	*	*	*	*	
۱۳۸۲	۷	۳۹/۰۲	۳	۱۱۸/۱	۱	۴۳/۶۸	۵	۱/۸۹۴	۵	
۱۳۸۳	۷	۴۱/۱۷	۳	۸۸/۳۸۳	۳	۴۵/۱۷	۵	۲/۲۲	۵	
۱۳۸۴	۷	۴۲/۰۴	۲	۱۲۵/۷۴۸	۲	۵۴/۳۴	۵	۳/۰۹۹	۳	
۱۳۸۵	۷	۴۳/۲۶	۲	۱۰۰/۴۸۴	۳	۲۴/۰۰۳	۴	۳/۶۳۵	۳	
۱۳۸۶	۷	۴۵/۶۳	۲	۱۶۰/۲۲	۱	۴۹/۰۱	۵	۴/۷۳	۳	
۱۳۸۷	۷	۳۱/۵۳	۱	۱۶۳/۶	۱	۵۶/۳۹۵	۴	۲/۰۰۱	۵	
۱۳۸۸	۷	۳۲/۳۳	۱	۷۵۳/۳۹	۳	۵۸/۳۳	۴	۲,۳۱	۶	
۱۳۸۹	۷	۳۴/۲	۱	۷۸۴/۸۶	۳	۱۱۳/۳۷۱	۵	۲,۲۷۶	۶	
۱۳۹۰	۷	۳۴/۷۲	۱	۸۱۸/۴۱	۲	۱۱۶/۸	۳	۳/۴	۳	
۱۳۹۱	۷	۳۵/۵۳	۱	۸۵۴/۲۹	۲	۱۱۹/۴۲۵	۶	۴/۷۳۳	۵	
۱۳۹۲	۷	۳۶/۳۵	۱	۸۹۷/۴	۲	۱۲۵/۵۲۹	۵	۳/۳۸۱	۷	

*در سال ۱۳۸۱ اطلاعات تولید مرغ، تخم مرغ و عسل به تفکیک استانی وجود ندارد.

مأخذ: بررسی روند تولید فرآورده‌های کشور طی ۴ دهه

براساس آمار وزارت جهاد کشاورزی (جدول ۱۴) استان اصفهان یکی از بزرگ‌ترین استان‌های تولیدکننده محصولات دام، طیور و آبزیان است. در حال حاضر، در زمینه مرغ گوشتی، مرغ تخم‌گذار و شترمرغ رتبه دوم، شیر خام و ماهیان زینتی رتبه اول، عسل رتبه سوم و گوشت قرمز رتبه پنجم کشور را به خود اختصاص داده است (۴). در استان در حال حاضر بالغ بر ۶/۵ میلیون واحد دامی وجود دارد. بر این اساس، در استان اصفهان تعداد ۲۶۹۰۳۷۹ رأس گوسفند و بره، ۶۷۹۱۵۴ رأس بز و بزغاله، ۸۴۵۰ رأس گاو بومی، ۳۲۲۹۲۱ رأس گاو دورگ و ۱۴۲۷۷۴ رأس گاو اصیل وجود دارد. تعداد شتر و گاومیش در استان اصفهان اندک و برابر ۱۰۵۱۶ نفر/ رأس گزارش شده است. بیشترین درصد تعداد واحد دامی استان یعنی ۴۱/۱ درصد مربوط به گوسفند است. بعد از آن به ترتیب، گاو دورگ با ۲۹/۶، گاو اصیل با ۱۷/۵، بز با ۱۰/۴ قرار گرفته است. دام‌های غیر مولد استان اصفهان شامل: اسب و مادیان و سایر تک‌سمی‌هاست. کل آمار دام‌های تک‌سمی استان برابر ۲۵۸۳۰۵ رأس یا ۱۲۹۱۵۲۵ واحد دامی است (۸). به‌طور کلی توسعه پایدار صنعت دام‌پروری استان اصفهان تحت تأثیر عوامل متعددی است که به‌تبع نقش این عوامل یکسان و هم‌وزن نبوده و اهمیت آنها وابسته به مجموعه عوامل تشکیل‌دهنده محیط جغرافیایی، متفاوت بوده و این همان چیزی است که به هر ناحیه‌ای هویت ویژه بخشیده است.

استان اصفهان علی‌رغم قابلیت‌های اقتصادی فراوان در زیربخش دام، به علت خشکسالی، کاهش فعالیت‌های کشاورزی، نبود فرایندهای اشتغال‌زا و به‌تبع آنها بیکاری و کمبود تقاضا برای نیروی کار در وضعیت نبود تعادل قرار دارد که این نبود تعادل ممکن است در سال‌های آینده به دلیل کاهش منابع آب در منطقه بحرانی‌تر شود. این معضل از یک‌سو، به دلیل ساختار جمعیتی جوان و عرضه فراوان نیروی کار و از سوی دیگر، ناشی از رشد کمتر تقاضا برای نیروی کار (به دلایل مختلف نظیر جاری نبودن آب رودخانه زاینده‌رود، مشکلات ساختاری در زمینه تولید، سرمایه‌گذاری ناکافی و ...) در زیربخش تشدید شده است.

روش پژوهش در این طرح، توصیفی است که به شیوه اسنادی و پیمایشی انجام گرفت. برای دستیابی به اهداف پژوهش متناسب با جامعه آماری طرح، پرسشنامه‌هایی طراحی و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات از روش‌های مختلف تحلیل آماری توصیفی و استنباطی همچون تحلیل عاملی *pca* (آنالیز فاکتور)، به کمک نرم‌افزار SPSS/PC+ و تاپسیس استفاده شد.

در ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار صنعت دام‌پروری، عوامل بسیار زیادی دخیل هستند و شناسایی و لحاظ کردن هرچه بیشتر فاکتورهای اثرگذار بر اعتبار نتایج خواهد افزود. به‌طور کلی شاخص‌ها به هفت دسته اسناد بالادستی، فرایند و چرخه تأمین نهاده‌ها و فروش محصولات، چشم‌انداز، اهداف و راهبردهای توسعه پایدار، ارتقای ظرفیت فعالیت‌های اقتصادی، اولویت برنامه‌های توسعه پایدار و سازوکارهای مؤثر در توسعه پایدار تقسیم‌بندی شد. برای ارزیابی عوامل و تعیین فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی به‌منظور وزندهی از روش میانگین رتبه‌ای فریدمن استفاده و سپس نتایج ارزیابی هر بعد از عوامل به تفکیک ارائه شد. رتبه‌بندی عوامل نشان‌دهنده بسیاری از واقعیت‌هاست که تا به حال شناخت عینی از آن کمتر تحقق یافته است.

بررسی و جمع‌بندی رؤس مطالب ارائه شده حاکی از اهداف مشترکی است که نشان‌دهنده دغدغه‌های اصلی

موجود در رابطه با زیربخش دامپروری است. توسعه پایدار صنعت دامپروری یکی از اهداف کلی است که تحقق آن از طریق حفظ، احیا، توسعه و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی و پایه، حفظ و گسترش توانمندی‌های محیطی، ارتقای سطح درآمد و زندگی روستاییان، دامداران و عشایر، توسعه پایدار روستاها و مناطق کشاورزی، رفع فقر با تقویت زیرساخت‌های مناسب تولید و تنوع‌بخشی، گسترش فعالیت‌های مکمل و اقتصادی به‌ویژه صنایع تبدیلی، روستایی و خدماتی نوین، ارتقای بهره‌وری منابع، عوامل و فعالیت‌ها در بخش کشاورزی، ارتقای شاخص ضریب امنیت غذایی در محصولات اساسی، افزایش تولید و فرآوری محصولات دامی، توسعه بازار و صادرات محصولات و فرآورده‌های دامی، ارتقای سطح امنیت سرمایه‌گذاری و تولید در زیربخش دامپروری امکان‌پذیر است. تقویت حضور همه‌جانبه بخش خصوصی، ارتقای فناوری، بهبود فرایند تأمین منابع مالی، کاهش تلفات با بهبود بهداشت و نظام حمل‌ونقل از دیگر اهداف اولویت‌دار است. ارتقای دانش، بینش و مهارت بهره‌برداران و تولیدکنندگان زیربخش دامپروری بر مبنای دانش نوین و بومی‌سازی فناوری‌های روز، تربیت، حفظ و تجهیز نیروی انسانی لازم، توسعه تقویت تعاونی‌ها و سایر تشکل‌های اقتصادی، اجتماعی، صنفی و تخصصی با مشارکت آحاد جامعه، رقابتی‌کردن فعالیت‌ها، توسعه آموزش و ترویج کاربردی، توسعه تحقیقات تقاضامحور و مشتری‌مدار در زیربخش دامپروری از دیگر اهدافی است که باید در زیربخش دامپروری دنبال شود.

نتایج

با تحلیل یکپارچه عوامل موردبررسی در حیطه‌های مرتبط با هم، نتایج زیر شناسایی شد:

- دسترسی نامطمئن و ضعیف به منابع آب
- عملکرد پایین تولیدات دامپروری به‌همراه تنوع کم محصولات
- معیشت وابسته به دامپروری سنتی دامداران به‌همراه خطر زیاد فقر، ظرفیت محدود سرمایه‌گذاری و خطر رهاکردن شغل دامداری که منجر به مهاجرت می‌شود.
- تلاش‌های ناچیز درخصوص حفاظت محیط‌زیست در درون و بیرون واحد دامداری، به علت نبود ابتکار عمل، مدیریت محلی، سیاست‌های بازدارنده و آگاهی زیست‌محیطی کم دامداران.
- استفاده‌نکردن بهینه از ظرفیت واحدهای صنعتی دامداری به‌خصوص مرغ تخم‌گذار و گاو شیری.
- سرانه پایین کندوهای زنبورداران.
- ظرفیت بالای مراکز جمع‌آوری شیر
- ظرفیت بالای کارخانه خوراک دام
- ظرفیت بالای کشتارگاه صنعتی طیور و دام
- سرانه پایین تولید گوشت قرمز
- مراتع ضعیف استان
- کمبود شرکت‌های فنی مهندسی

در پژوهش حاضر می‌توان نتیجه‌گیری کرد که ظرفیت سازگاری بهره‌برداران برای فائق آمدن و انطباق موفقیت‌آمیز با شرایط مختلف از جمله: منابع مالی، شبکه‌های مشارکتی، دانش و اطلاعات، زیرساخت و فناوری، در حال حاضر در منطقه ضعیف است

پیشنهادها

- با توجه به بررسی‌ها راهبردهای اصلی، توسعه صنعت دام‌پروری استان اصفهان به شرح زیر است:
- ضرورت برنامه‌ریزی در جهت تنظیم طرح‌های واقعی و عملی خودکفایی گوشت قرمز، گوشت سفید، تخم‌مرغ و شیر با توجه به محدودیت ظرفیت تأمین دانه و علوفه استان و افزایش سرمایه‌گذاری برای افزایش ظرفیت تولید علوفه در استان
- به رسمیت شناختن شکل‌های واقعی تولیدکنندگان عرصه دام و طیور و توانمندسازی این تشکلهای برای اعطای اختیارات، مسئولیت، پاسخگویی و مشارکت این تشکلهای در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری
- توسعه سرمایه‌گذاری در زیربخش دام و طیور
- اصلاح ساختار نظام عرضه و توزیع محصولات پروتئینی و ایجاد شرایط بهداشتی و همچنین شرایط رقابتی
- ضرورت توجه به ارتقای شاخص‌های بهداشتی و درمانی در این زیربخش
- دستیابی به اجماع صاحب‌نظران زیربخش دام‌پروری
- افزایش نقش تعاونی‌ها در بازاریابی محصولات و توزیع نهاده‌ها

سپاسگزاری

با سپاس فراوان از کارشناسان امور دام سازمان جهاد کشاورزی اصفهان که در تهیه اطلاعات و داده‌های موردنیاز کمال همکاری را داشتند.

منابع

- دانشگاه اصفهان (۱۳۹۶). طرح تدوین اسناد توسعه شهرستان‌های استان اصفهان با الگوی اقتصاد مقاومتی - کشاورزی.
- دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی (۱۳۸۹). طرح پایه آمایش استان اصفهان.
- رادکلیف، مایکل (۱۳۷۳). توسعه پایدار. ترجمه: حسین نیر، انتشارات مرکز مطالعات، برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، وزارت کشاورزی.
- سازمان جهاد کشاورزی استان اصفهان (۱۳۹۶). آمارنامه کشاورزی استان اصفهان، اصفهان.

ساعی، مهدیه و همکاران (۱۴۰۰). عوامل مؤثر بر توسعه پایدار صنعت دامپروری در مناطق روستایی شمال استان کرمان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دهم، شماره سوم (پیاپی ۳۷)، صص ۹۷-۱۱۲.

سجادپور، محمد کاظم و احمدی خوی، امیر رضا (۱۳۹۰). تحول مفهومی و مؤلفه‌های رژیم بین‌المللی امنیت غذایی، پژوهشنامه علوم سیاسی، سال ۶، شماره ۴، صص ۱۷۵-۱۴۵.

مرکز آمار ایران (۱۳۹۳). سرشماری عمومی کشاورزی استان اصفهان.

مهندسین مشاور یکم (۱۳۸۰). مطالعات سنتز استانی طرح جامع توسعه کشاورزی استان اصفهان، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.

مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، مهندسین مشاور یکم (۱۳۷۶). مطالعات جامع احیا و توسعه کشاورزی و منابع طبیعی حوزه‌های آبخیز زاینده‌رود. مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی.

میرزایی، شهاب و نوری پور، مهدی (۱۳۹۳) تحلیل موانع صنعتی شدن دامپروری: مطالعه موردی شهرستان قلعه گنج استان کرمان. پژوهش‌های روستایی، سال ۵، شماره ۴، صص ۷۳۶-۷۰۵

وزارت جهاد کشاورزی، معاونت برنامه‌ریزی و اقتصادی، مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات (۱۳۹۷). *آمارنامه کشاورزی سال ۱۳۹۶*.

وزارت جهاد کشاورزی، معاونت برنامه‌ریزی و اقتصادی، مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات (۱۳۹۷). *بررسی روند تولید فرآورده‌های کشور طی ۴ دهه.*

University of Isfahan (2014). **Land use planning studies and strategic development document of Isfahan province Agriculture.**

University of Isfahan (2017). **The plan of compiling the development documents of the cities of Isfahan province with the model of resistance economy – agriculture**

Khajeh Nasir al-Din Tusi University of Technology (2010). **Basic plan of Isfahan province.**

Radcliffe, Michael (1994). **Sustainable development**, Translation: Hussein Nir, Publications of the Center for Agricultural Studies, Planning and Economics, Ministry of Agriculture.

Isfahan Jihad Agricultural Organization (2014). **Agricultural Statistics of Isfahan Province, Isfahan.**

Saei, M., Shakeri, P., Salehi, A., Rahmani, S. (2021). **Factors Affecting the Sustainable Development of Animal Husbandry Industry in Rural Areas of North Kerman Province**, Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development, Year 10, Issue 3 (consecutive 37), pp 97- 112.

Sajjadpour, M. K., Ahmadi Khoy, A. R. (2011). **Conceptual Development and Components of the International Food Security Regime**, Journal of Political Science, Volume 6, Number 4, pp 145-175.

Statistics Center of Iran (2014). **General Agricultural Census of Isfahan Province.**

First Consulting Engineers (2001). **Provincial Synthesis Studies of the Comprehensive Agricultural Development Plan of Isfahan Province**, Institute of Agricultural Planning and Economics Research.

- First Consulting Engineers (1997). **Comprehensive studies of agricultural revitalization and development and natural resources of Zayandehrud watersheds**, Institute of Agricultural Planning and Economics Research.
- Mirzaei, S., & Nouripour, M. (2014). **Analysis of barriers to industrialization of animal husbandry: a case study of Qaleh Ganj city of Kerman province**. Rural Research, Year 5, Number 4, pp 705-736.
- Ministry of Jihad Agriculture, Deputy of Planning and Economy, Information and Communication Technology Center (2016). **Agricultural Statistics of 2016**.
- Ministry of Jihad-e-Agriculture, Deputy of Planning and Economy, Information and Communication Technology Center (2016). **Investigating the production process of the country's products during 4 decades**.
- Faghiri, H., Yusop, Z., Othman, M. H., & Krauss, S. E. (2019). **Structural Analysis of Factors Affecting Dairy Cattle Industry Development in Malaysia**. Review of Politics and Public Policy in Emerging Economies, Vol. 1, No. 1, pp 23-42.